

SUOMI VIERAANA KIELENÄ: ESIMERKKEJÄ TAIVUTUSMUOTOJEN TUOTTAMISESTA

Maisa Martin
Jyväskylän yliopisto

Producing inflectional forms in Finnish as a foreign language

Mastering the complex morphology of Finnish is one of the main obstacles for most adults learning Finnish as a foreign language. There is, however, no research on how adults learn Finnish. The existing models of morphological acquisition processes are usually based on English, and often prove to be inadequate when applied to Finnish, where there is a large number and variety of forms to be learned. Two models, a "schema model" (Bybee and Slobin 1982), and a "network model" based on the author's teaching experience are discussed.

1. Johdanto

Suomen kieltä on tuskin lainkaan tutkittu ulkomaalaisen kielenoppijan näkökulmasta. Suomea vieraana kielenä opettavat tietävät kuitenkin hyvin, että monimuotoisen morfologian omaksuminen on sangen työlästä useimmille ulkomaalaisille aikuisille. Tutkimuksen puutteessa emme kuitenkaan tiedä, miten suomen morfologiaa opitaan ja siksi emme myöskään osaa riittävästi helpottaa sen oppimista.

Suomen kielen taivutusjärjestelmä on hyvin laaja ja mutkikas. Jokaisella nominilla on yli 2000 ja jokaisella verbillä noin 12 000 muotoa (Karlsson 1983: 356-357). Kun lisäksi sanoilla voi perusmuodon (tai sen vartalon) lisäksi olla useitakin taivutusvartaloita, ei ole ihme,

että morfologian oppiminen tuntuu suomea vieraana kielenä opiskeluvista jopa ylivoimaiselta. Taivutusvirheitä ja taivutusepärointiä on vielä suomea sujuvastikin osaavien ulkomaalaisten puheessa, vaikka kaikkein sitkeimmät virheet ovatkin kokemuksen mukaan tavallisesti lauseopillisia.

Morfologisten ilmiöiden runsaus ja tärkeä semanttinen tehtävä suomen kielessä aiheuttavat sen, ettei suomea voi oikein ymmärrettävästi puhua taivutussysteemiä hallitsematta. Jotakuinkin oikein äännettyjä perusmuotoisia sanoja peräkkäin pannen voi toki saada jotakin sanotuksi, mutta esimerkiksi monet keskeisetkin aika- ja lokaatiosuhteet jäävät ilmaisematta. Harva lisäksi oppii kieltä pelkästä sanakirjasta, vaan nähdyt ja kuullut sanojen muodot tulevat kieltä "luonnonmenetelmällä" oppivien puheeseen aluksi täysin sattumanvaraisiin merkitystehtäviin, eikä suomalaisen kuulijan arvauskyky tavallisesti riitä viestin vastaanottamiseen, etenkin kun suomalaiset ovat yleensä hyvin tottumattomia ymmärtämään haparoivaa suomen kieltä.

Suomalaiselle sanojen taivutus ei juuri koskaan aiheuta hankaluuksia. Kielenhuoltajat joutuvat puuttumaan vain harvoin erikoistapauksiin. Morfologia siis omaksutaan lapsuudessa niin perin pohjin, ettei poikkeamia esiinny satunnaisia lipsahduksia lukuunottamatta, eivätkä suomalaiset yleensä edes huomaa kielensä taivutusjärjestelmän mutkikkuutta, ellei sitä heille varta vasten opeteta. Ehkä juuri siksi taivutusjärjestelmää ei ole lainkaan tutkittu aikuisen oppimisen kannalta, vaikka suomen kielen morfologiasta muuten onkin kirjoitettu paljon.

2. Taivutusmuotojen tuottaminen

Tarkoitukseni on tässä kirjoituksessa tarkastella muutamia suomea toisena tai vieraana kielenä puhuvien vapaassa puheessa tuottamia esimerkkikatkelmia ja miettiä, millä tavoilla niitä voisi lähestyä. En siis esitä tutkimustuloksia, vaan näkökulmia. Esimerkkini ovat aikuisilta, joiden pääkieli on englanti mutta jotka pystyvät hyvin keskustelemaan myös suomeksi ainakin silloin, kun keskustelukumppani on yhteistyöhaluinen ja aihepiiri tuttu. Osa esimerkeistä on peräisin toisen polven amerikansuomalaisilta, jotka ovat oppineet suomen kielen lapsuudessaan, mutta käyttäneet sitä sen jälkeen vain vähän, osa taas Suomessa asuvilta amerikkalaisilta ja englantilaisilta, jotka ovat oppineet suomen aikuisina joko pelkästään ympäristöstään omaksumalla tai sen lisäksi kielikursseilla. Tässä yhteydessä en erottele näitä ryhmiä toisistaan, vaan keskityn vain selitysmallien tarkasteluun.

Suomen kieli ja englannin kieli ovat morfologisesti hyvin erilaisia. Tästä seuraa, että englannin morfologia on vaikuttanut puhujieni suomen kielen morfologiaan hyvin vähän, sillä yhtymäkohtia, joiden kautta interferenssi olisi mahdollinen, on sängen harvoja. Siksi on mahdollista, että tutkimuksen kannalta olisi samantekevää, vaikka tutkittavien pääkieli olisi muukin kuin englanti - kokemuksen mukaan nimenomaan puhtaasti morfologiset ongelmat eivät juuri ole äidinkielestä riippuvaisia. Mutta vaikka suoraa interferenssiä ei esiintyisikään, englannin ja suomen kielen erilaisuus saattaa silti aiheuttaa morfologisia ongelmia, kun puhujan ajatuksenkulku horjuu kielten välillä ja lauseenmuodostusstrategia sen vuoksi muuttuu kesken kaiken. Siksi olen tutkimusasetelman selkeyttämiseksi kuitenkin päättänyt vakioida tutkittavien pääkielen.

Esimerkkikatkelmissani on monenlaisia nomini- ja verbitaivutuksen poikkeamia. Poikkeaman tai virheen määrittelen taivutusmuodoksi, jota suomalainen ei muodostaisi tai käyttäisi muutoin kuin

satunnaisena lipsahduksena, joka usein korjataan heti tai jonka puhuja ilman muuta ainakin osaa korjata. Tarkka rajanveto lipsahdusten ja poikkeamien välillä on tietysti mahdotonta, sillä useimmat tapaukset esiintyvät suuressakin aineistossa vain kerran. Selvästi lähekkäisten äänteiden (esim. *liittuu pro liittyy*) tai äänteiden pituuden (esim. *maali pro malli*) erottamiskyvyn puutteesta johtuvat poikkeamat olen jättänyt huomiotta silloinkin, kun ne voisivat olla morfologislähtöisiä.

Taivutusmuodot, joita suomessa ei missään tapauksessa käytettäisi, erottuvat kuitenkin yleensä selvästi poikkeamiksi. Hankalampia ovat muodot, jotka sinänsä ovat olemassa, mutta joita on käytetty väärässä yhteydessä. Näiden osalta on tapaus tapaukselta päätettävä, onko kyseessä morfologinen vai syntaktinen poikkeama. Rajanvedon apuna on käytettävä kontekstia ja vertailua saman muodon esiintymiin puhujan muissa lauseissa (esim. jos puhuja yleensä käyttää omistajaa ilmaisemassa adessiivia, mutta jonkin sanan osalta nominatiivia, on kyseessä ilmeisesti taivutusongelma).

Taivutusongelmat ovat periaatteessa kahdenlaisia:

- 1) Puhuja ei osaa muodostaa tarvittavaa sanavartaloa tai valitsee monivartaloisen sanan vartalovarianteista sinänsä olemassa olevan mutta tarkoitukseensa väärän vaihtoehdon.
- 2) Sanan vartalo on oikein muodostettu tai valittu, mutta pääteaines on joko muodoltaan virheellinen tai sinänsä oikea, mutta liittyy väärään vartaloon.

Sanan muodostaminen puheessa ei kuitenkaan ole sillä tavalla lineaarista, että vartalon muodostamiseen liittyvät ongelmat ja pääteaineksiin liittyvät ongelmat voisi pitää erillään. Tästä syystä tarkastelenkin vartalonmuodostamisen tai -valinnan ja taivutusainesten valinnan ongelmia yhdessä eri näkökulmista.

Informanttieni puheen morfologiset poikkeamat siis ovat ikään kuin tavallista tiheämpään sattuvia lipsahduksia, joita puhuja ei itse huomaa:

- (1) on esimerkiksi Women News joka on New Yorkissa *julkistu* --ja se on aika laaja se on koko Yhdysvalloissa *lukenu* ja se on ehkä *toinen* isoin naissanomalehti

Toisinaan taas puhuja tunnistaa käyttämänsä muodon oudoksi tai vääräksi ja haeskelee oikeaa. Joskus oikea muoto löytyykin (esimerkit 2 ja 3), joskus syntyy useitakin eri tavalla poikkeavia muotoja, joista puhuja hyväksyy jonkin, koska pitää sitä oikeana tai koska haluaa jatkaa lausettaan morfologisesta ongelmasta huolimatta (4 ja 5). Usein morfologinen ongelma myös laukaisee koodinvaihdon tai avunpyynnön (6 ja 7).

- (2) se kiuas lämpitsi se vesen, veden, meillä ei ollut juoksevaa vettä ennen kun kaks kolme vuotta jälkeen kun me tulimme sinne
- (3) se (asunnon hankkiminen) on jyrkkä mäki kivettää, kivetä, kiiwetä
- (4) kyllä te olette löyvet- löyvänny sitte paljon sit te asioita täällä vai mitä
- (5) me purkimme se (vajan), alkoimme yheksältä aamulla ja päätyimme kahdeksa, ei kahdeksa, kahdeksastoista, toistalta
- (6) sitten me katotaan poikien kanssa apinaa- apinoja, möhkeys
- (7) mutta niin kuin täällä he (romaanit) ovat mielenkihtoinen, eri, different, ero, not erotic, ero, different

Kummankintyyppiset virheet - puhujalta huomaamatta jäävät ja puheen kulun keskeytyksen aiheuttavat - kertovat tietysti jotakin morfologian oppimisen ongelmista, mutta jälkimmäisten avulla pääsee suoremmin kiinni puhujan prosessointiin.

Esimerkkiaineiston luokittelu on kieliopillisesti, kuten olen amerikkansuomen osalta lisensiaatintyössäni tehnyt, on kohtuullisen ongelmaton, vaikka ei aina yksiselitteistä: virheellistä muotoa voi

tarkastella esimerkiksi astevaihteluongelmana tai taivutustyyppien sekaantumisena. Kieliopillinen luokittelu ei kuitenkaan selitä ongelmien syntyä, vaikka se voi parhaimmillaan antaa vihjeitä siitä. Poikkeamien kasautuminen jollekin morfologian lohkolle on osoituksena jostakin suomen kielen ominaisuudesta, joka aiheuttaa näitä kasautumia - täysin sattumanvaraiset lipsahduksethan jakautuisivat melko tasaisesti eri sanatyyppien tai eri muotoryhmien osalle. Kasautumat eivät kuitenkaan ole selityksiä. Siksi pyrin seuraavassa esittelemään kahta tapaa, joilla virheiden syntyä voisi selittää. Kutsun näitä malleja tässä työnimillä "skeemamalli" ja "verkkomalli". Kuvaan ensin lyhyesti kumpaakin mallia ja annan pari esimerkkiä sen soveltamisesta. Lopuksi hiukan vertaan ja arvioin malleja.

3. Virheiden selitysmalleja

3.1. Skeemamalli

Eräs malli, jonka sopivuutta aineistoni selittämiseen olen harkinnut, on skeemateoria, erityisesti Bybeen ja Slobinin (1982) esittelemä skeemateorian sovellutus, jota myös Klaus Laalo (1988) on käyttänyt väitöskirjassaan suomen verbien *ti - si* -vaihtelua (esim. *lensi - lenti*) selvittäessään. Sen sopivuutta amerikansuomalaisten morfologian kuvaukseen olen myös liseniaatintyössäni sivunnut.

Yleisesti skeemalla tarkoitetaan "abstraktia tietorakennetta, jossa muistettavan asiatyyppien elementtien järjestys on kuvautuneena. (...) Koska skeema sisältää (...) muistettaviin asioihin yleensäkin liittyvän yleisen tiedon struktuurin, voidaan ajatella, että ihminen painaa mieleensä asiat skemaattisessa muodossa. Tämä merkitsee sitä, että hän unohtaa yksityiskohdat ja käyttää oppimaansa asioiden yleistä,

skemaattista rakennetta hyväkseen konstruoidessaan vastauksensa palautustilanteissa" (Saariluoma 1988b: 89).

Ajatus skeemojen käytöstä suomen kielen morfologian oppimisessa on erityisen houkuttava juuri siksi, että opittavia muotoja on niin paljon: "Ongelmanratkaisuprosessin kannalta on olennaista se, että ihminen kykenee jo aiemmin oppimiensa tehtäväspesifien skeemojen avulla rajoittamaan omaa ongelma-avaruuttaan. Tämä laskee huomattavasti ongelmanratkaisuprosessin aiheuttamaa muistilastia, sillä ongelmanratkaisuskeemat ovat mieltämyskikkoina suhteellisen vähän muistilastia aiheuttavia ja samalla ne ohjaavat informaation poimintaa, mikä vähentää epätarkoituksenmukaisen informaation aiheuttamaa kuormitusta" (Saariluoma 1988a: 58).

Skeeman käsitteellä siis pyritään selittämään muistitoimintojen osuutta morfologiassa. Se kuvaa niitä ryhmiä, joihin kuullut muodot muistissa järjestyvät. Bybeen ja Slobinin mukaan skeema kuvaa morfologisen luokan fonologisia ominaisuuksia, mutta ei välttämättä liitä perusmuotoa luokkaan. Se ei rajoita jäykästi sitä, minkälaisia muotoja voi tai ei voi esiintyä, vaan se on paljon väljempi korrelaatio, jota muisti käyttää hyväksi sanaston järjestämisessä ja hakemisessa.

Skeemoilla on seuraavia ominaisuuksia:

1. Niitä määrittävät fonologiset ominaisuudet voivat ulottua useisiin segmentteihin.
2. Luokkaa yhdistää perheyhtäläisyys, ei tiukasti samanlainen joukko fonologisia ominaisuuksia, mutta jokaisella luokan jäsenellä on ainakin yksi yhteinen ominaisuus ainakin jonkin toisen jäsenen kanssa.
3. Skeemoja käytetään leksikaalisessa valinnassa. Vaikka skeemat sinänsä eivät muutu ominaisuuksiltaan, ne voivat

joskus vaikuttaa uusien muotojen syntymiseen. (Bybee ja Slobin 1982: 285)

Uudet morfologiset muodosteet voivat olla sidoksissa joko lähtökohtaansa, jolloin jo olemassa olevaa muotoa muokataan, tai tulokseensa, jolloin vaikuttavana tekijänä ovat muiden sanojen mallit, joita tavoitellaan. Esimerkkejä:

(8) minä yritin soittaa erään naiseen, erään henkilöön

(9) minä *kasvasin* Washingtonin valtiossa

(10) (muistelee ensimmäistä koulupäiväänsä:) minä *haluaisin* mennä kouluun minä *haluaisin* kovasti mennä kouluun

Illatiivi päättyy useimmiten pitkään vokaaliin ja *n:*ään, genetiivi taas on tavallisesti lyhytvokaalinen, toisin sanoen illatiivin skeema on pitkävokaalinen, genetiivin taas lyhytvokaalinen. Näin mikä tahansa pitkävokaalinen muoto voi tulla tulkituksi illatiiviksi.

Imperfektissä on *si* useissa verbityypeissä (*lensi, pesi, vastasi, tarvitsi*). Vaikka *si*-aines on eri lähtöä eri tapauksissa, kielenoppija voi muodostaa skeeman, jossa imperfektissä on *si* niissäkin tapauksissa, joissa sitä ei normaalisti ole. "*si* = imperfekti" skeema aiheuttaa myös konditionaalimuotojen leviämistä imperfektin sijaan.

3. 2. Verkkomalli

Kun suomea opetetaan vieraana kielenä, opiskelijoille esitellään muotoryhmä tai pari kerrallaan; esimerkiksi "partitiivin muodostaminen" tai "persoonataivutus". Taivutuksen opetuksen yhteydessä annetaan esimerkkejä siitä, miten erilaiset sanat taipuvat opittavassa muodossa. Toisessa kappaleessa taas esitellään eri sanatyyppejä, esimerkiksi *nen* -loppuisten tai *s* -loppuisten nominien

taivutusta. Näkökulma siis vaihtelee taivutusmuotojen ja taivutustyyppien välillä. Opiskelijan mieleen pyritään ikään kuin rakentamaan "taivutusverkko" säie kerrallaan. Kirjan lopussa kenties kootaan esiteltyt muotoryhmät ja taivutustyytit taulukoksi. Kategorioiden interaktio ei kuitenkaan tavallisesti saa paljon huomiota osakseen.

Jos taivutus kunkin sanatyypin sisällä olisi täysin säännöllistä ja muodot eroaisivat selvästi toisistaan, verkkomalli toimisi varmaan erinomaisesti. Kysymys olisi vain paradigmojen ja/tai sääntöjen opettelusta. Todellisuudessa verkossa on solmuja: samalla sanalla voi olla useita rinnakkaismuotoja, esim. viisikin monikon genetiivivarianttia (ks. Kirsti Siitosen kirjoitusta tässä teoksessa). Verkossa on myös "irtosäikeitä": genetiivi voi näyttää illatiivilta tai osa kahden sanatyypin muodoista on saman periaatteen mukaan muodostettuja ja osa ei (esim. *mies miestä miehen*, mutta *ies iestä ikeen*). Tällöin kielen oppija saattaa harhautua väärälle "säikeelle".

Käytännössä taivutustyytit ja muotoryhmät sekaantuvat toisiinsa sekä niillä, jotka ovat oppineet suomen kielensä pääasiassa kielikursseilla, että niillä, jotka ovat omaksuneet suomen kielen täysin ilman muodollista opetusta. Voisi siis ajatella, että jonkinlainen taivutusverkko on olemassa myös kielen ilman opetusta omaksuneen apuna. Esimerkkejä:

(11) minä yritin soittaa *erään* naiseen, *erään* henkilöön

(12) olen puhunut *puhelin* kautta sen kanssa

(13) me *myitimme* auton Englannissa pois

Esimerkkiä 11, jota edellä tarkastelin skeemamallin valossa, voisi tarkastella myös taivutustyyppien ja muotoryhmien sekaantumana, pitkä vokaaliaines ikään kuin heittää muodon "genetiivisäikeeltä

illatiivisäikeelle". Samoin on käynyt toisessa esimerkissä: kun nominatiivi on *n*-loppuinen, se onkin hypännyt genetiivin sijalle. Esimerkkiä 13 taas voisi pitää passiivin ja aktiivin sekaantumana syntaktisessa asemassa, jossa molemmat tulevat kyseeseen (*me myimme, me myytiin*). Muotoa prosessoidessaan puhuja ikään kuin hoipertelee kahden säikeen välissä.

Tämä verkkomallini, jota esittelin lisensiaatintyössäni, on idealtaan hyvin samanlainen kuin Heikki Paunosen (1976) esittämä. Fred Karlsson nimittää tämäntapaista morfologista teoriaa kenttä-morfologiaksi (1977: 29). Mallin yhteydet klassisiin WP- ja IA-malleihin ovat selvät: verkkomallissa luetellaan sanojen paradigmaattisia muotoja, ei abstrakteja morfeemeja. Toisaalta en kuitenkaan myöskään ole halunnut hylätä IP-malliin sisältyvää morfologisen prosessin käsitettä siksi, että sen avulla suomen morfologia ylipäänsä mahdollistuu tajuttavaksi - muutenhan sanojen muotoja olisi muistettavana lähes rajaton joukko (vrt. Karlsson 1983: 357-358). Valtaosa verkosta on kuitenkin muodostettavissa mekaanisesti, sääntöjen avulla.

Järkevän selitysrityksen (ja järkevän opetuksen) täytyy siis viitata paitsi paradigmoihin myös perusmuotoihin, sääntöihin ja prosesseihin. Monet aineistoni esimerkit vahvistavat ymmärtääkseni tätä näkemystä: niiden synty on selitettävissä vain paradigmojen välisten analogisten siirtymien ja poikkeavien morfologisten prosessien yhteisvaikutuksella tai ainakin kumpikin selitysmalli on mahdollinen.

4. Arviointia

Edellä esiteltyjen lisäksi on tietysti lukuisia muita mahdollisia selitysmalleja. On myös tekijöitä, joiden avulla voi selittää yksittäisiä virheitä ja jotka eivät välttämättä sisälly kumpaankaan malliin.

Esimerkiksi äidinkielen välittömän tai välillisen interferenssin vaikutusta on vaikea sijoittaa kumpaankaan malliin, ellei ole mahdollista löytää esimerkiksi kummankin kielen tuottamisen kattavia skeemoja tai molempien kielten taivutusverkon yhteisiä osia.

Joitakin kielenoppijoiden virheitä selitettäessä käytettyjä käsitteitä, kuten kontekstin vaikutuksen, voi sijoittaa kummankin mallin sisään: Esimerkiksi seuraavan tyyppinen konteksti voi laukaista joko väärän skeeman tai väärän taivutusmallin valinnan:

(14) jos minä rupeaisin laskemaan *sitkiä naisia* - - minä voisin selostaa sinulle kymmenistä

(15) minä menen *kansalaisopistoon rehtoriin* ja minä kysyin onko se mahdollista että se alkaa kurssi ulkomaalaisille

Myös analogian ja kontaminaation käsitteitä voisi tarkastella kummankin mallin näkökulmasta, samoin kuin frekvenssin ja tunnusmerkkisyyden vaikutusta mallien edustamien ilmiöiden toteutumisessa. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollista paneutua näihin ilmiöihin.

Koska näkökulmani on opettajan eli perimmäinen kysymykseni on: "Miten vähimmällä vaivalla saataisiin paras oppimistulos?" en ole ensisijaisesti etsimässä psykologisesti realistisinta tai lingvistisesti tyylikkääntä selitystä, vaan käyttökelpoisin selitys on mahdollisimman laaja-alainen. Paras selitysmalli on se, joka kattaa suurimman osan morfologisista ongelmista. Seuraava askel on sitten selvittää, miten välttää virheitä aiheuttavaa ilmiötä, oli sen nimi mikä tahansa.

Kielenoppimista kuvaavista malleista monet ovat peräisin englanninkielisiltä tutkijoilta. Syntaksin ja fonologian oppimista on siksi kuvattu ja selitetty laajasti, mutta morfologian oppimista kuvaavat mallit ovat usein suomen kielen kannalta liian yksinkertaisia, köyhiä. Niiden

soveltaja törmää ennen pitkää vaikeuksiin. Morfologian monimuotoisuuden vuoksi tarvitaan riittävän laaja ja väljä malli.

Voisi ajatella, että suomen morfologia opitaan paradigmattain ulkoa opettelemalla, tai oppimalla joukko morfofonologisia sääntöjä, joita soveltamalla saadaan perusmuodosta kaikki taivutusmuodot. Kumpikin tapa tuntuu kuitenkin käytännössä ylivoimaiselta, kun ottaa huomioon taivutustyyppien ja taivutusmuotojen lukumäärän ja tarvittavien sääntöjen mutkikkouden. Silti suomen kieli on opittavissa vielä pikkulapsi-ikänsä jälkeenkin.

Lainaan vielä Saariluomaa (1988a: 49): "Tilanteen monimutkaisuus pakottaa ihmiset yksinkertaisempiin toimintamalleihin. Samalla tietenkin virhepäätösten riskit lisääntyvät. Tämä tulee selvästi esiin monissa päätösstrategioita koskevissa tutkimuksissa." Edellä kehitetyt sääntöjä määriteltiin nimenomaan muistin kuormituksen vähentäjiksi. Taivutusskeemojen avulla oppija siis helpottaa muistityötään.

Tutkiessani amerikkalaisen morfologiaa poikkeamia havaittiin kolme tendenssiä: taipumuksen taivutuksen yksinkertaistamiseen, taipumuksen sanahahmon säilyttämiseen ja laajan variaation. Yksinkertaistumistendenssi on todettu myös amerikkalaisen syntaksissa (Jönsson-Korhola 1989).

Yksinkertaistumistendenssi voisi selittyä niin, että taivutusskeemojen soveltamisen rajat ovat oppijan kielessä väljemmät kuin äidinkielisellä puhujalla. Skeemojen avulla yksinkertaistetaan kielenoppimistehdävää, mutta toisinaan yksinkertaistaminen luiskahtaa rajojensa ulkopuolelle.

Skeeman käsite sopii mielestäni hyvin suomen oppijoiden morfologisten virheiden kuvaukseen myös siksi, että se antaa ikään kuin yhteisen nimen niille muodoille, jotka ovat taivutustyyppien ja muotojen laajassa joukossa sekaantuneet, ilman että tarvitsee löytää

täsmällistä analogiamallia, interferenssin lähdettä tai kontaminaation osapuolia. Teorian hyvä puoli on siis riittävä väljyys: selitettävän ja selittävän tekijän välisen yhteyden ei tarvitse olla aukoton. Aukotontahan ei myöskään ole kielenoppijan käytössä oleva *input*. Tästä syystä arvelen, että se kuvaa erityisen hyvin niiden informanttien morfologiaa, joilla on ollut runsaasti tilaisuuksia kuulla suomea, mutta vähän tai ei lainkaan muodollista opetusta.

Edellä olevan perusteella on tietysti selvää, että skeemamallin heikko puoli on sen abstraktisuus ja epämääräisyys. Sen kuvaaminen niin, että kuvauksesta olisi hyötyä myös kielenopetukselle, ei ole helppoa.

Verkkomallin etuna lienee havainnollisuus. On helppo kuvitella, että oppimisen edetessä verkkoa vähitellen kudotaan ja että aluksi siinä on reikiä, muotoja, joita ei osata vielä. Reikiä aiheutuu myös unohtamisesta. Solmukohdissa taas säikeet helposti sekaantuvat. Verkko voi myös paikoin olla rutussa, niin että säikeet koskettavat toisiaan ja johtavat oppijan harhaan. Samalla selittyisivät äidinkielenkin puhujan lipsahdukset.

Koska verkkomalli on syntynyt opetuskokemuksesta, sen soveltaminen opetukseen on tietysti helpompaa kuin skeemamallin. Se myös kuvanee paremmin suomea pääasiassa kursseilla tai kirjoista oppineiden ongelmia. Mallin ongelmana taas on suppeus: skeemoja on todettu olevan muidenkin kognitiivisten toimintojen kuin kielenoppimisen alueella, mutta onko verkkomallilla mitään todellisuutta luokkahuoneen ulkopuolella?

Pohdiskeluni on vasta alullaan. Visioni oppijan kannalta ideaalisesta suomen morfologian kuvausmallista on vielä hämärä. Voisin jopa kuvitella skeemamallin epämääräisten läiskien peittämää verkkoa. Se ensinnäkin kattaisi sekä omaksumalla että opettelemalla hankitun kielitaidon paremmin kuin kumpikaan malli yksinään. Toiseksi

päällekkäisten mallien avulla löytyisivät kenties parhaiten ne kohdat, joiden oppimisessa on eniten ongelmia ja joihin täytyy siis opetuksessa eniten panostaa, koska niiden oppiminen ei suju tavallisesti käytetyillä keinoilla.

5. Lähteet

- Bybee, J.L. & Slobin D. I. 1982. Rules and schemas in the development and use of the English past tense. *Language* 58, 265-289.
- Hautamäki, A. (toim.) 1988. *Kognitiotiede*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jönsson-Korhola, H. 1989. Amerikansuomen verbien rektiosuhteista. Tarkastettavana oleva lisensiaatintyö. Åbo Akademin suomen kielen laitos.
- Karlsson, F. 1977. Eräistä morfologian teorian ajankohtaisista ongelmista. *Sananjalka* 19, 26 - 56.
- Karlsson, F. 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Juva: WSOY.
- Laalo, K. 1988. *Imperfektimuotojen ti - si-vaihtelu suomen kielessä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Martin, M. 1989. Amerikansuomen morfologiaa ja fonologiaa. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Paunonen, H. 1976. Allomorfiin dynamiikkaa. *Viritäjä* 1, 82-107.
- Saariluoma, P. 1988a. Ajattelu kognitiivisena prosessina. Teoksessa Hautamäki, A. (toim.), 15-42.
- Saariluoma, Pertti 1988b. Ihmisen muisti. Teoksessa Hautamäki, A. (toim.), 71-99.